

ТРАВМА КРІЗЬ ТЕАТР

(суб'єктивне есе)

Наталія Токарчук,

науковий співробітник

Національного центру театрального мистецтва

ім. Леся Курбаса, вул. Володимирська 23-в

Київ, Україна, 01034

nataliya.tokarchuk@gmail.com

Стаття є теоретичним і практичним дослідженням травми в результаті війни; спробою за допомогою театру віднайти шлях подолання травми, шлях повернення чистоти і святості в наш, осквернений злочинцями, Дім, Тіло, Храм.

Ключові слова: війна, травма, зустріч із божественним, подолання травми.

The article is a theoretical and practical study of war trauma; an attempt with the help of theater to find a way to overcome trauma, a way to return purity and holiness to our Home, Body, Temple, defiled by criminals.

Keywords: war, trauma, meeting the divine, overcoming trauma..

АРТИСТ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Артист усе життя працює над розвитком своєї чуттєвості. Він бачить невидиме, чує нечутне. Він пов'язує те, що неможливо пов'язати тонкими нитками. Артист – тонко налаштований приймач, інструмент, здатний грати все. Прийшов час грати війну.

Війна – це гвалт, тут не потрібні тонкі налаштування: почує й глухий. До крихкого світу, зітканого – з кришталю й повітря, вдирається груба нерозумна залізна істота щоб «навести лад».

Артист здатен перебувати всередині протиріччя, не полишати його, не спрощувати, тримати напруження драми, бути метафорою. Але війна – це прямолінійність, плоскість, однозначність і тупість: нас прийшли вбити, не метафорично, а просто фізично знищити. Осягнути це розумом неможливо – серце травмоване. Але там, де нема слів, може говорити тіло, музика, танець. Ми розуміємо, що те, що є поза нашим розумінням, також є частиною нас.

Щоб зіграти, станцювати танок війни, треба його створити. Треба оволодіти війною, тобто віднайти в ній своє особисте і оволодіти тим своїм, що віднайшов.

ПСИХІЧНА ТРАВМА

Показником психічної травми в психіатрії є зіткнення з непередбачуваною подією надзвичайної сили, яка загрожує життю й цілісності людини, подією, що є за межами людського досвіду і розуміння. Під час цієї події людина переживає тотальну беззахисність, абсолютну втрату контролю як психологічну, так і фізичну. Під час екстремальної небезпеки головний мозок не може «заспокоїти» організм, який відчуває загрозу смерті, бо не знаходить у досвіді відповідностей: «що це», «на що це схоже». Рівень адреналіну, кортизолу, дофаміну зашкалює. Аби не зупинилося серце, виділяються ендорфіни, людина припиняє відчувати те, що відбувається, емоції блокуються, людина наче від'єднується від самої себе, її наче нема всередині події. Особистість розщеплюється на дві або

більше частин, травматична пам'ять ховається в тіло, але в свідомості її більше нема. В емоційній пам'яті залишається страх і жах, але він втрачає прив'язку до події, і залишається начебто сам по собі, безпричинним, проявляючись згодом у фоновій тривожності та спонтанних викидах агресії. Людина відмовляється від свого тіла, вона його тепер несвідомо ненавидить як місце злочину.

У «Божественній комедії» Данте у пеклі душі самогубців поміщені у дерева – чужу для себе форму, крізь яку вони жодним чином не можуть виразити себе. Говорити людина-дерево може лише за умови, якщо хтось, що проходить повз, зламає гілку і потече кров. Поранене дерево може говорити доти, доки тече кров. Лише зовнішнє насилля надає змогу самовиразитись людині, яка зазнала насилля.

Під час насильства беззахисна людина відсторонюється від свого тіла і стає суцільно душею. Душа несвідомо стає абсолютною єдиною цінністю, вона все сприймає й відчуває, вона здатна творити дива, панувати, але не може, бо не має тіла. Дисоційована людина однією з частин своєї особистості, внаслідок травми, має кривдника, який повсякчас гвалтує її світ і не дозволяє проявитися. Людина в результаті травми не пам'ятає, що сталося, але «знає», що зробила щось жахливе і більш за все боїться втратити контроль, бо внутрішній кривдник «переконує» її в тому, що це вона у всьому винна.

Травмована людина відмовляється від простору, який здатен її вмістити, який здатен вмістити всесвіт. Що здатне вмістити в себе те, що не вміщується: ліс, море, всесвіт, життя, смерть, небо, землю, війну? На це здатен простір людського серця, але воно розбите; материнська утроба, але її згвалтовано; храм, але його осквернено. Травмована людина, як правило, відмовляється від цього і самозамикається.

Але залишається ще один простір, який здатен вмістити безмежне – простір театральної сцени, де ми можемо усе виправити...

ТРАВМА ЗУСТРІЧІ З ВЛАСНИМ ТІЛОМ В АКТОРСЬКІЙ ЛАБОРАТОРІЇ

Ми в акторській «Школі Образності», з 2016 року проводили дослідницький акторсько-психологічний курс «Карнавал», спрямований на виявлення й подолання тіньового іміджу-паразиту, який заважає актору вільно й різноманітно проявлятися (Структуру курсу «Карнавал» описано у науковому віснику №16 «Курбасівські читання»). Зараз я би сказала, що ми шукали і знаходили внутрішню війну. Ми провели десять «карнавалів» і через два місяці «карнавал» вийшов на зовні і став життям. Неможливо було уявити, що ці жахи, які студенти створювали у власних казках і відтворювали на театральній сцені, втілилися у житті.

Аналіз карнавальних казок показав, як виникає паразит-кривдник. То є зустріч дитини з чимось, що перевищує її розуміння, чого немає в її досвіді, чимось чужим, інакшим, перед чим вона відчуває себе беззахисною, що лякає її, вносить хаос в її світ, змушує ховатись або тікати. Ми бачимо усі ознаки психічної травми. Нагадаю формулу казки: «Був різноманітний світ – щось трапилось – у світі виникла одноманітна істота». Нас цікавить «що трапилось». У казках це описано як фантасмагоричне вторгнення якоїсь потужної зовнішньої сили, але описано її на подив безневинно: «пішов сильний дощ», «піднялася буря», «сонце закрила хмара», «сонце почало світити яскравіше, ніж зазвичай», «розпочався зорепад», «у білому світі з'явилась чорна точка», «у світі з'явилися сніжинки», «прилетів інопланетний гість», «два витвори злилися в одне»,

«ворон і кішка поєдналися», «в печері з'явилася істота», «у світі виникла тиша», «одного разу у цьому світі трапився світанок»... У результаті цієї події світ пішов тріщинами і був зруйнований. У дівчат часто увесь світ огортає чорний слиз або павутиння; у хлопців – усе згорає або зносить штормом. Далі виникає істота-тиран, але причина видається дивною і безневинною – зміна погоди, прибулець, злиття двох різнорідних світів.

Проаналізувавши біля сотні казок, я дійшла висновку, що то є зустріч із власним тілом, як іншим, невідомим, чужим. То є зустріч із тілом і водночас із власним екзистенційним центром; із тілом як хранителем священного, таїни; тілом – храмом. То є подія вселенського масштабу, зустріч неба і землі, формування сакрального простору, де небесне й земне в людині не змішане й не розділено, а співпричетне. Виникає таємний зв'язок, насичене повітря дистанції, що поєднує; драматичний час питання й відповіді. Виникає турботливий, теплий, люблячий погляд на себе, під яким можна все. Виникає той художник, поет, добрий господар, що здатен керувати собою і світом, перед обличчям якого природа хоче розкриватись і квітнути; виникає той, хто здатен мати ставлення до себе й до світу. Але цього всього не відбувається, бо дитина не готова прийняти виклик, бо її згвалтовано дорослим світом.

СПОТВОРЕНИЙ «ДИТЯЧИЙ СВІТ»

Дитина до певного часу не має тіла, бо воно заважає бачити невидимий світ. У дитини тілом є все: дощ, калюжа, хробачок, палка, жабка... усі рослини, усі тварини, усі стихії, усі погоди.

Для дитини не існує доброго і злого, в неї нема моралі, як нема її у вітру, дощу, вогню. Дитина не помиляється. Вона може бути свідком

помилки дорослого, як вітер, дощ, вогонь. Тіло дитини – то є природа. Небо і земля, матеріальне й духовне – не диференційовані. Боги, люди, звірі, предмети, стихії, кров – усе змішане, все живе, дихає, буйствує. Дитина – дика тварина і водночас прозоре біле світло. Вона все робить усією собою, тому вона така виразна і вражаюче красива. Усією собою бачить реальність, тобто невидимий справжній світ, той, що за видимими речами, рухами, словами. Бачить дії дорослих у справжньому неприкритому вигляді, подібно до того, як представляє нам вчинки людей Данте в «Божественній комедії»: тиран вариться в киплячій крові, свята людина літає, одягнута у світло. Дорослий може казати дитині: «я тебе люблю», а вона відчуває-бачить, як їй стискають горло і позбавляють повітря, або дорослий каже: «все добре», а дитина зчитує страждання й сум. Страшні й криваві дитячі казки – це їхній світ, бо вони – мінлива природа, в якій є все, і лють і ніжність і радість.

Дорослі дуже бояться травмувати так звану дитячу психіку, вони думають, що перейшли до іншої кімнати, щоб сваритися, вимкнули телевізор з поганими новинами – і дитина нічого цього не сприймає.

Дитина – то є сама радість, але дорослі створюють їй штучну «радість» у вигляді кольорових кульок, гучної музики, мерехтіння ліхтариків, пластмасових іграшок. Дорослі нав'язують дитині свої уявлення про світ дитинства і змушують жити в ньому.

Дитячі справи, які дітям насправді цікаві, ігноруються дорослими, але вони підтримують своєю увагою беззмістовні для дитини речі: розповісти віршик публічно, написати літери, сфотографуватись у гарному костюмі. Коли дорослі наряджають дитину, милуються її дитячою зовнішністю, ніжністю шкіри, дитина розуміє, що її тіло має для дорослих якусь особливу цінність, на відміну від дійсно суттєвих і вагомих речей: жабок, бруду, камінців, мух. Власне тіло передчасно з'являється в полі зору дитини, як те,

чим можна викликати прихильність дорослих. Тіло затуляє дитині невидимий світ, вона втрачає духовний зір. Дитина дає дорослим те, від чого вони в захваті: мило посміхається, наряджається, виступає. Дорослий інтерес диктує напрямок ставлення дитини до себе. Вона поступово відмовляється від важливих і цікавих для себе речей на користь того, що цікаво дорослим, бо хоче бути коханою. І потрапляє у світ нудьги.

Дорослі надзвичайно бояться дитячої агресії. Маленькі леви, леопарди від народження навчаються відкривати пащу, ричати, проявляти агресію, а маленькій людині це заборонено, це аморально. Бути штормом, смерчем, зливою, громом, блискавкою – не можна. Хто не здатен гніватися, не здатен і любити. Отже, коли прийде час, коли прийде зовнішній шторм, відповісти буде нічим, оскільки внутрішній шторм – ув'язнений, відповідати буде мила, слухняна, майже пластмасова дитинка. Приблизно так дорослі психологічно гвалтують дітей.

Дитині не треба вивчати біологію та зоологію, щоб відрізнити рослину від тварини, бо то є в її досвіді, в самому її тілі. Вона не боїться вовків і темряви, але вона боїться тих вовків і тієї темряви, яких придумали (бояться) дорослі. Дитина створює власну мову, власні символи, знається на ритуалах – із захватом і тремтінням переживає сотні разів одну й ту саму міфічну історію. На чому вона не знається, так це на «дитячому світі», який уявили собі дорослі і наполегливо пропонують дітям. У цьому штучному «дитячому світі» дитина почуває себе недоречно і небезпечно. Втративши справжній фантастичний світ, викресливши агресію, втративши духовний зір, дитина є безпорадною при зустрічі з божественним. Вогню, що прийде до неї ззовні, він має пред'явити власний вогонь, урагану – внутрішній ураган, зорепаду – зорепад, світанку – світанок, прибульцю – прибульця.

ТРАВМА ЗУСТРІЧІ З БОЖЕСТВЕННИМ

Рудольф Отто в книзі «Святе» описує те, що відбувається з людиною, коли вона зустрічається з божественним – тим, що не вписується у звичний світ, що є протиставленим повсякденному, впорядкованому й близькому: далеким, інакшим, трансцендентним, незбагненим, надчуттєвим, вічним, таким, що лякає і манить одночасно. Священне небезпечно для людини своєю непередбачуваністю, раптовістю й величчю. «Велич може напасти й вилитись сама собою, без нашої цікавості чи пошуку [...] звалюється на людину, наче сам диявол» (Рудольф Отто «Святе»). Це схоже на гвалтування: дещо потойбічне вдирається без запрошення у простір людини. «Глибина небес» за Рудольфом Отто відкривається разом із її темрявою, що лякає. Родичами святості є лють, гнів, вогонь, що пожирає. Людина уся здригається при зустрічі з божественним (зі своїм екзистенційним центром), ця зустріч викликає в неї містичний жах, пов'язаний з прибуттям того, що вище за людину і є непізнаваним. Людина переживає відчуття тварності, залежності від того, хто є значно більшим за неї. Вона втрачає контроль, відчуває себе беззахисною. Ця подія в сприйнятті людини загрожує її життю та цілісності. Ця подія свого роду «останні часи», до яких належать святі. Ми можемо побачити, що зустріч з божественним, за Рудольфом Отто, повторює показники психічної травми: 1) зіткнення з подією надзвичайної сили й раптовості; 2) загрожує життю й цілісності; 3) подія виходить за межі діапазону людського досвіду. Щоправда, у Рудольфа Отто ця зустріч не призводить до посттравматичного розладу особистості, і після переживання жаху має подальші стадії прийняття божественного. Ф. Шлейєрмахер вважав, що осягання й прийняття божественного засновано на розвиненій інтуїції та здатності

бачити невидиме. Тобто дитина, якщо її не спотворено, здатна на цю зустріч. Дитина любить жахи, бо інтуїтивно готується до зустрічі. Чи потрібно дитину берегти від травми, тобто від теодрами, від зустрічі з Богом?

Дитину треба виховати, тобто сховати від передчасної публічності, від оцінювальних поглядів на неї, від штучного «дитячого світу». Її треба огорнути теплою ковдрою прийняття усього, чим вона є, тобто всесвіту.

ВНУТРІШНІЙ ТИРАН В АКТОРСЬКІЙ ЛАБОРАТОРІЇ

Актор може бути вільним у просторі сцени, якщо кожен його рух супроводжується теплим, м'яким, приймаючим поглядом на себе.

Але де він, цей погляд, як його здобути, якщо ми травмовані, якщо відмовились від власного тіла? Що не так з поглядом і чому ми так вперто не хочемо дивитись на себе?

На заняттях із «Внутрішньої драматургії» студенти малювали малюнки методом відпускання руки. Однією з тем була: «Той, хто мене любить». Малюнки містили багато чорних кольорів, перекреслені обличчя чи їхня відсутність, клітки, забори. Аналіз показав, що той, хто мене любить – це той, хто мене контролює, так званий «ширий доброзичливець», який оцінює, соромить, каже так звану правду в очі. Той, хто побудував непрозору товсту стіну для мого захисту від світу – любить мене. Мене любить безликий «загальний» суддя. Ми досліджували, що він мені повсякчас говорить. Фрази у різних людей приблизно одні й ті самі: «ти не цікавий», «ти огидна», «порожнє місце», «хвора», «ні на що не здатна», «одноманітна», «нудна й непоказна», «ти тупий?», «не здатний довести справу до кінця», «як тебе позбутись?», «чи й не що», «бездарне ледащо»,

«свиня», «стидобище», «успокійся», «подивись на себе», «я краще знаю, що для тебе добре»...

«Подивись на себе!» – пропонує мені ця моральна істота. І я не хочу. Я не хочу на себе дивитися. Бо воно мене запрошує побачити те, що я – лайно. Мораль у тому, що відчувши себе лайном, я маю захотіти стати хорошою, змінитися. Але я не хочу і ніколи не захочу, бо той, хто мене любить, називає мене лайном. Я відмовляюсь дивитися на себе, я позбавляюсь очей, світла і потрапляю у темряву. Замість мене дивиться моральна істота, яка завжди знає, як мені буде краще.

Таким я малюю собі Бога: оком, мораллю, яке весь час слідкує за мною, щоб покарати, «коли треба». З таким богом краще і не народжуватись, і не жити взагалі.

Отже, актор не може грати, не може думати, рухатись під поглядом, який його оцінює й соромить. Нам треба віднайти справжній погляд. Віднайти батька і віднайти дитину.

ПОДОЛАННЯ ТРАВМИ КРІЗЬ ТЕАТР

Травмована людина відмовляється від простору, який здатен її вмістити, який здатен вмістити весь світ. Вмістити весь світ здатен простір людського серця, але воно розбите; материнська утроба, але її зґвалтовано; храм, але його осквернено.

Однак залишився ще один простір, який здатен вмістити безмежне – простір театральної сцени, на якій розгортається теодрама.

Коли людину гвалтують, її позбавляють святості, виймають з неї скарб, секрет, її перетворюють на сміття. Так колись було осквернено

єрусалимський храм, і євреї кожного року оплакують цю подію і повертають святість під час свята Хануки.

Ми в акторській лабораторії у просторі театральної сцени вирішили спробувати знайти шлях повернення святості нашому Дому. Ми три місяці вбирали війну в себе, перебуваючи в серці України в Києві, але танцювати й мислити ми не могли. В рамках проекту MIR Residences for Peace, ми поїхали за межі України до Італії з питаннями до свого тіла: «що це», «як усе це можливо?», «як повернути святість?». Про те, що неможливо виразити словами, може сказати танець. Ми танцювали і розшифровували тексти.

Нашу творчу групу склали я, Наталія Токарчук, керівник дослідження, режисер, акторка та Вероніка Чекан – дослідник, хореограф, акторка.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Тіло у просторі. Війна зробила всіх українців одним єдиним тілом, одним Адамом. Всі, хто воює, допомагає, всі, хто роз'їхались по світу, – одне тіло з одним серцем. Кожен робить саме те, що має робити, незалежно від того, що він сам про це думає, бо ми всі знаходимось у зміненому стані свідомості. Ми здобуваємо своє священне, подібно до того, як Адам у стані так званого сну «тардема», стані надсвідомості у співтворчості з Богом видобував з себе Єву.

Подібно до того, як дитина, що має всередині себе усі рослини, звірі та стихії, видобуває з себе людське, царське, суб'єктність. Суб'єктність – священне, єдина й абсолютна цінність.

До речі, особливістю явища священного, за Рудольфом Отто, Данте, Бахтінім, є амбівалентність: святість і скверна, буття й небуття перебувають одночасно. Отже, ми, як одне ціле, не боремося зі злом, ми здобуємо своє священне, ми займаємось душевною алхімією перетворення неблагородного матеріалу, бруду в золото.

Нас змусили брати у руки зброю, вбивати, ненавидіти, перетинати межу людяного, торкатися монстра. Але ми не станемо монстрами, ми краще вмремо. А згодом воскреснемо.

Метою згвалтувань є злам особистості, позбавлення суб'єктності. Згвалтовано одну дитину – згвалтовано всіх, абсолютно кожного. Людина, яку гвалтують, тимчасово відмовляється від власного тіла, вона інстинктивно затримує дихання, ціпеніє, стискається, робить те, що протирічить життю – стає твердіше, жорсткіше, тіло стає камінням чи деревом, а людина стає суцільною невидимою душею. Душа переживає трансформацію від жаху до переживання себе як головної цінності, власної незбагненої величі. Душа набуває магічних властивостей, стає здатною творити дива. Але то є важкий шлях подорожі крізь пекло. Пройшовши трансформацію, вона має знов набути тіло – м'яке, гнучке, невагоме й світле. Вона стане святою.

Тіло не має моралі, так само, як природа не має моралі. Природа не переймається тим, чи доречно квітам зараз бути такими розкішними і так безсоромно пахнути під час війни. Чи доречний вітер і дощ, якщо зараз свято. Чи доречний шторм, ураган, смерч. Природа розкошує завжди. Вона надлишкова, мінлива, непередбачувана. Вона постійно грає. Природа – то є форми радості. Природа з погодою є завжди.

Тіло як частина природи живе зі своїм настроєм, не зважаючи на те, що зараз «потрібно» сумувати, а зараз бути веселим і гостро мислити.

Тіло не має моралі, так само як гітара чи скрипка чи будь-який музичний інструмент. Інструмент зіграє все, в нього немає сорому чи совісті.

Отже, ми вивели своє залякле тіло, сповнене війною, у простір театральної сцени і надали йому слово.

ТАНОК ПРИЙНЯТТЯ СМЕРТІ

Як я вже відзначала, ми танцюємо і зчитуємо текст танцю.

Дві танцівниці, два тексти:

1. Мені хтось поважний, авторитетний, той, хто в соціальній ієрархії значно вищий за мене і на боці якого закон, наполегливо пропонує і купляє мені дорогу й сучасну труну. Вона – вертикальна велика капсула з прозорого скла зі сріблястим каркасом, наповнена ґрунтом. Мені пояснюють, що то є честь для мене, що ґрунт у труні найвищої якості, що перегниє кожна моя клітинка, і я стану найкращим добривом для майбутніх поколінь. Мені пояснюють, що це найкраще, що може бути для мене у житті, все звучить дуже раціонально, виглядає красиво, тон, яким це все розповідають м'який і впевнений, і такий, наче мені пропонують вибір, наче я можу відмовитись. Але моя воля цілком паралізована, вибору нема, я просто маю підіграти, щоб усе виглядало цивілізовано, і моя голова вірить, що дійсно все буде добре і все це на благо.

Я лягаю у тісний простір труни у ґрунт. Далі відбувається секс із холодним камінням. Мої зусилля спрямовані на те, щоб зігріти своїм теплом камінь, але камінь навпаки з кожним рухом стає холоднішим.

2. Я лежу в землі, закопана в лісі. Я все бачу й відчуваю, але зробити нічого не можу. В моєму світі, там, де я господарка за правом народження, в

центрі храму гвалтують хлопчика. То є публічний театральний акт, всі присутні дивляться на це. Так відбувається кожного дня і кожного дня я зі своїх грудей вирощую білу лілію. Рано чи пізно хтось побачить її і знайде.

Я побачила свою бабусю, Ганну-Сару, яку було розстріляно в Бабиному Яру. Вона хоче щось мені розповісти.

ТАНОК СУПРОТИВУ, СМЕРТІ Й НАРОДЖЕННЯ

Для того, щоб простір сцени відбувся, щоб став безпечним, став таким, де ти можеш бути і йти в ризик зустрічі з собою невідомим, треба, щоб він тебе прийняв і обійняв у лагідні обійми. Треба надати йому простір всередині себе. Треба створити отвір, діру всередині себе. Отже, щоб простір тебе обійняв, ти маєш обійняти його. Ти маєш обійняти те, чого ще нема і про що ти й гадки не маєш; обійняти те, що може з'явитись лише у твоїх обіймах.

Простір сцени – це ліс. Коли ти входиш у простір, ти, свідомо чи ні, просиш дозволу отримати доступ до сили лісу. Простір – дика божевільна стихія лісу. Коли ти віддав лісу свою смерть, він починає турбуватись про тебе. У відповідь на його турботу, у тебе виникає сильний супротив.

Супротив – те, чим ти зустрічаєшся з лісом. Супротив – те єдине, що ти маєш.

Ти дозволяєш йому турботу і відмовляєшся, дозволяєш і відмовляєшся, і так проходить вічність. Так простір, як скульптор, ліпить твої ноги і дарує їх тобі. Коли тебе ліплять, твоя глина чинить супротив, так ти зустрічаєшся з творцем, так ти стаєш видимим для нього.

У супротиві формуються ноги. Ти маєш ноги. Ти вчишся ходити. Він тримає тебе за руку і згодом відпускає. Ти поступово звикаєш до ніг. Ти не

знаєш, що з ними робити, не знаєш, що відкривається завдяки ногам. Але поступово ти приймаєш ноги. І перше бажання ніг – танцювати танець смерті.

Я віддаю театральній сцені свій жах і свою смерть. Віддаю жаху жах, а смерті смерть, і мені більше нема чого боятись. Мертве йде до мертвих і радіє цьому. Я визначаю у просторі сцени місце для смерті, і тепер воно є, є портал, крізь який можуть говорити мертві. Я розповідаю простору сцени свій брудний секрет: жертва і кривдник під час злочину переходять межу кожен по своєму, але обидва долучаються до стихії некерованої, маніакальної, хаотичної, брудної, розлюднюючої стихії, оголеного зла. Мене торкнувся оголений срам у всій своїй темряві і мене забруднено, мій світ сплюндровано. Але, коли я не ховаю це в собі, не відштовхую від себе, не забуваю, а надаю йому місце як господиня, я уможливлую появу чистоти. Я народжуюсь. Виникає радісне тіло, дитяче й доросле одночасно. Тіло, яке знає і пам'ятає, що таке травма.

ТАНОК КОВДРИ

Простір – це батько. Простір – це режисер. Мій внутрішній режисер. Ми маємо його створити, народити, віднайти. Простір, що любить мене, не змушує спотворювати власне тіло, навпаки – він його творить.

Обійнятий простором, ти стаєш здатним рухати Всесвіт. Усі твої звірі, рослини, зірки говоритимуть крізь тебе; усі твої поети, художники, творці. Все, що ти зробиш своїм – отримає голос.

У світлі все приходить до самого себе. Світло може бути світлом лише якщо воно обійняте світлом.

Доки ми не опинимось під теплим світлом люблячого погляду, ми не зрушимося з місця.

Немає мого світу, якщо ніхто не дивиться, не дивується йому.

Актор може бути вільним у просторі сцени, якщо кожен його рух супроводжується поцілунком світла, якщо він загорнутий у теплу ковдру м'якого погляду на себе. Ковдра – батько:

1. Тато – це той, з ким можна бути маленькою; це мій незримий захист; той, хто радіє, що я хазяйка свого світу; той, хто дасть відсіч тому, хто мене ображає; той, хто радіє моїй самостійності; той, хто ні за що нічого би в мені не змінював; це присутність; це – берег; це дно озера; це той, хто робить маму щасливою; той, хто жаліє мене, коли мені погано; той, хто створює умови, щоб я могла бути собою; той, для кого те, що я є – достатньо; той, кому ми з мамою можемо довіряти.

2. Тато – це дивитись разом; це сміливість стрибати в невідоме; це ерос; це дозвіл бруднитися, дряпатися, і розбивати коліна; тато – це дозвіл цілуватись.

ТАНОК «ГІРКІ ЛІКИ»

Я вже маю ноги і я вже маю батька-теплий погляд.

Я сама стаю диким лісом. Я стаю страшною, потворною. Я усе руйную. Я відмовляюсь від турботи. Я зраджую ліс. Простір, батько для мене цінний? Вже встиг стати цінним? Я вже створила ідола? Я не буду приносити йому жертви, я відмовляюсь, я все руйную.

Я не погоджуюся з батьком. Він про мене нічого не знає. Я навчаю його бути зі мною. Я рятую Бога.

РОЗП'ЯТТЯ

Я йду до людей і світ людей розпинає мене. Я вмираю. Виникає обличчя.

ТАНОК НАВЧАННЯ АГРЕСІЇ

Я потрошку, як маленьке тигреня, навчаюсь агресії: гарчу, розкриваю пащу, кричу, віднаходжу в собі кігті.

ТАНОК «ВОВК – ЛЕГАЛЬНИЙ»

Я боюся сцени, не можу вийти на неї. Я боюся себе, вовк під заборону, тому що я божевільна, тому що мені казали, що жодних злочинів проти мене не було, що фактів нема, лише якась інтуїція, емоції... Мені потрібно закрити очі руками, закрити обличчя, закрити рота, щоб не дати себе розмазати, щоб увійти всередину себе і знайти там щось, на що можна опертися, щоб звідти виригати обурення, дряпатися і кусатися.

Я падаю з башти, розбиваюся, уся розквашена на дні, але хтось доглядає мене. Все погане позаду. Стан непотрібності, обірваності зв'язків зі світом – свобода бути будь-якою.

Цей страшний сон у мене в руках, і я можу в ньому все виправити. Вовки – мої, вони – за мене! Вовки дозволені! Виникає кришталева чистота.

Внутрішня правда важливіша за будь-яку правду. Якщо я кажу, що злочини були, то вони були. Виникає підборіддя. Виникає сакральний текст: «Іди на х..!», «Здохни!»

ТАНОК ЗУСТРІЧІ ЗІ СПОТВОРЕНИМ ВОВКОМ

Спотворений вовк – це спотворений ерос, неконтрольована сила, ураган, який переходить межі. Він завжди знає наслідки своїх дій, але свідомо піддається цій силі, робить боляче, руйнує і вбиває. Щиро не розуміє, в чому його звинувачують.

Кривдник і жертва одночасно. Точка їхнього перетину – втрата контролю, перехід за межу в простір небуття, сраму, темряви, коли вони взаємно проникають одне в одного.

Травма, рана, біль – місце зустрічі людини і Бога. «Боже мій! Чому ти мене покинув?» – крик відчаю Бога, коли з Нього зробили розбите людське тіло на хресті. В тій точці, в кровоточивій рані травмована людина прищеплюється до Хреста. Вони разом помирають, йдуть до пекла. А далі буде страшна таємниця воскресіння.